

УДК 378.4.096:33:81'24

ПРОЦЕС ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ З НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Андрій Котловський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, Львів, Україна, 79000*

Проаналізовано сутність поняття самостійної роботи. Обґрунтовано значущість рефлексивного підходу у процесі організації самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови, яка полягає у забезпеченні усвідомлення якості та результативності навчальної діяльності. З'ясовано навчально-інформаційні, метакогнітивні, когнітивні, компенсаторні стратегії сприяють ефективному формуванню лексико-граматичної компетентності майбутніми економістами.

Ключові слова: самостійна робота, рефлексивний підхід, лексико-граматична компетентність, стратегії навчання.

У сучасних умовах жорсткої конкуренції на ринку праці особливого значення набуває орієнтованість на формування професійно релевантних компетентностей. У своїй професійній діяльності майбутні фахівці потребують здатностей (когнітивних, творчих та організаторських), роль яких не поступається перед професійною компетентністю. Оволодіння здатностями та їхній розвиток передбачає забезпечення гнучкості парадигми сучасної освіти, переміщення акценту на суб'єкт навчальної діяльності. Підвищення якості навчання та імплементація викликів сучасності залежить від гнучкості освіти. До компонентів стратегії забезпеченості гнучкості освіти належить самостійна робота [7, с. 3]. З огляду на це набуває актуальності проблема організації самостійної роботи з метою формування іншомовної компетентності.

Упродовж останніх десятиріч проблема “технології” самостійної роботи привертає до себе увагу педагогів та методистів. Питанням організації, пошуку форм і методів активізації самостійної роботи присвячені дослідження Ю. К. Бабанського, В. К. Буряка, І. П. Задорожної, І. О. Зимньої, Л. В. Жарова, Н. Ф. Коряковцевої. Питання самоорганізації та саморегуляції вивчали С. Р. Балуюн, І. О. Зимня, О. В. Куликова, В. Сластьоніном; питання автономії досліджували І. П. Задорожна, Н. Ф. Коряковцева.

Мета статті – обґрунтувати значущість рефлексивного підходу у процесі організації самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- 1) проаналізувати сутність поняття самостійної мови;
- 2) обґрунтувати значущість рефлексивного підходу у процесі організації самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови;
- 3) виявити і запропонувати основні стратегії оволодіння лексико-граматичною компетентністю в процесі самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови.

Методисти (І. О. Зимня, І. П. Задорожна) трактують поняття самостійної роботи як форму навчальної діяльності, яку організовує і контролює студент на основі опосередкованого управління викладачем. Зокрема, Н. С. Харламова вміщує в це поняття також види і форми індивідуальної та групової пізнавальної діяльності студентів, яка відбувається в процесі навчання на аудиторних заняттях і у позааудиторний час [14, с. 90].

У робочих програмах ВНЗ самостійну роботу визначають як особливу умову продуктивного навчання, яка спрямована на засвоєння сукупності знань, вмінь, навичок. Самостійну роботу розглядають як чинник оптимізації процесу навчання, який дає змогу “розширити часові рамки пізнавального процесу, які обмежені заняттям або лекцією” [14, с. 90].

Ціль самостійної роботи – навчити студента вчитися, формувати у собі нові знання і компетентності; запустити механізм саморозвитку та самовдосконалення. Дослідник С. І. Архангельський наголошує, що головними завданнями самостійної роботи є розвиток уміння здобувати наукові знання шляхом особистих пошуків й активного інтересу до здобуття цих знань [2].

Залучення рефлексивного підходу забезпечує “самостійне оволодіння знань і процесом навчання” [14, с. 90]. У дидактичній структурі навчальної діяльності, зокрема самостійної, до основних компонентів (мотивація, проблематизація, самовизначення, самореалізація, демонстрація) зараховують і рефлексію.

Планування і керування самостійною роботою передбачає визначення конкретних цілей і завдань (вивчення певної лексики (порцій слів), засвоєння граматичного матеріалу, формування навичок вимови), визначення мети мовленнєвого завдання (читання/аудіювання/письма). Визначають, на чому потрібно сконцентруватися та сплановують послідовність роботи з мовним і мовленнєвим матеріалом (наприклад: спочатку вивчення граматичного явища, а потім вживання лексики у контексті).

У педагогічних дослідженнях рефлексію розглядають як психолого-педагогічний механізм самоідентифікації, саморозвитку та професійного

становлення особистості викладача (Г. Звенигородська, Л. Пермінова, В. Сластьонін, Р. Таннер, М. Уоліс та ін.)

У методичних дослідженнях рефлексію розглядають як засіб і процес моделювання власного і чужого ставлення, знання, дій щодо об'єкта дослідження (О. Соловова), запоруку адекватного самосприйняття та самооцінки особистості (М. Князян), аналіз, оцінку і внесення коректив у власну діяльність (О. Івасюк). Рефлексія передбачає усвідомлення якості та результативності своєї діяльності.

Рефлексія функціонує як аналіз суб'єктом власного психічного стану і спрямована на його самовдосконалення, є ключовими моментом розвитку особистості [13, с. 22]. Процес рефлексивної самооцінки починається з оцінки цілей, процесу, результатів, стилю навчання і завершується корекцією, нагромадженням ефективного досвіду і перенесенням раціонального досвіду в нові контексти [6, с. 13]. Формування рефлексивної культури відбувається завдяки навичкам критичного мислення, яке супроводжується персоналізацією знань.

Спрямованість рефлексії як процесу мислення, на особистість того, хто мислить, або ж на сам процес дає змогу виокремити наступні види рефлексії: особистісну та інтелектуальну [3, с. 9]. Особистісна рефлексія пов'язана з особистісним аспектом мислення людини, мотивами, здібностями й цілями. Студент аналізує навколишній світ, інших людей, самого себе. Він вивчає свої особисті якості, відносини з оточуючими, можливості і потреби, сильні і слабкі сторони. Інтелектуальна рефлексія пов'язана з умінням вчитися й охоплює не тільки побудову умовиводів, узагальнень, аналогій, співставлення різних оцінок, розв'язування проблем, а й звернення мислення на ціннісні й аксіологічні установки. У процесі навчальної діяльності студент навчається досліджувати підстави власних розумових дій у ситуації розв'язання навчальних завдань [4, с. 57].

Навчання вважають ефективним та результативним, коли діяльність студента є результатом рефлексивного "переходу", переносу через інший простір, відмінний від того, в якому вона здійснюється. Згідно дослідженнями Г. Щедровицького процес здобуття досвіду та знань відбувається у трьох просторах: 1) процес спостереження, дослідження предметно-практичної діяльності; 2) здійснення діяльності, пов'язаної зі знаками, мовними та знаковими системами; 3) засвоєння та вироблення самостійних ідей, абстракцій, сутностей [16, с. 52]. Індивід може навчитися інтерпретувати предметний світ, послідовність дій та продукувати інтелектуальні новоутворення за допомогою мови, ідей, категорій.

У методиці навчання іноземних мов рефлексивний підхід, як і будь-який інший метод, визначає цілі та завдання навчання, шляхи і способи досягнення визначеної мети. Науковці визначають "підхід" як стратегію

навчання іноземної мови (М. Ляховицький [9, с. 32], Р. Мартинова), та вибір методу навчання, за допомогою якого реалізується ця стратегія [10, с. 81].

Для успішного оволодіння майбутніми економістами іншомовною компетентністю, втім числі і лексико-граматичною, необхідною умовою є розвиток рефлексивних умінь. Під рефлексивними вміннями розуміють засвоєні студентами способи виконання рефлексивної діяльності на основі знань про сутність, засоби та способи здійснення рефлексії над власною пізнавальною діяльністю [1, с. 14]. Для здійснення рефлексії потрібні вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, абстрагувати, конкретизувати, систематизувати, виділяти головне, синтезувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, ставити завдання, виробляти гіпотези, обирати методи вирішення завдань [12, с. 142]. Не завжди поруч є наставник, тому виникає необхідність вчитися самому знаходити вихід із різних ситуацій, брати на себе відповідальність за свою діяльність.

На підставі аналізу сучасних досліджень (Л. А. Артюшиної, І. П. Задорожної, Н. Ф. Коряковцевої) для успішного оволодіння майбутніми економістами лексико-граматичної компетентності виділяємо такі рефлексивні вміння:

- аналіз особистих потреб та мети вивчення англійської мови;
- аналіз та оцінка власного рівня сформованості англійської компетентності;
- усвідомлення суттєвих аспектів;
- аналіз ефективності індивідуальних прийомів і стратегій оволодіння англійською мовою,
- оцінка відповідності результату (кінцевого і поточного) визначеній меті;
- визначення відповідності наявних знань та умінь новим умовам, необхідного змісту нових знань і умінь; вироблення гіпотези;
- порівняльний аналіз шляхів вирішення проблеми з різних смислових позицій

Залучення рефлексивного підходу у процес організації самостійної роботи забезпечує оволодіння знань і навичок, необхідних для формування іншомовної компетентності. Рефлексивний підхід передбачає актуалізацію у свідомості студентів механізмів саморегуляції та саморозвитку, які спонукають їх використовувати наявний арсенал стратегій та набути рефлексивні навички для досягнення поставленої мети навчальної діяльності

В основі поняття “стратегія” лежать знання послідовності виконання діяльності, виконання певних процедур, які забезпечують результативність діяльності. Стратегії визначають як систему способів, прийомів; набір дій, кроків, комплекс процедурних знань і навичок, які сприяють досягненню учбових цілей [8, с. 194].

Стратегія має комплексний характер, охоплює низку дій, оптимальну послідовність, організованих спеціально з метою досягнення цілі [6].

У процесі самостійного оволодіння іншомовними компетентностями, втім числі і лексико-граматичною, студенти використовують загальнонавчальні та спеціальні стратегії та їхні підвиди:

➤ **Навчально-інформаційні стратегії:**

- аналіз власного рівня сформованості іншомовної компетентності;
- оцінка власного рівня сформованості іншомовної компетентності.

➤ **Метакогнітивні стратегії:**

- планування: підготовка місця і засобів навчання, визначення конкретних цілей і завдань, визначення мети мовленнєвого завдання, виділення основного і другорядного, планування послідовності роботи, планування повторення;
- самоконтроль: різні види моніторингу мовленнєвих діяльностей;
- самооцінка: самооцінка результатів, визначення ефективності застосованих стратегій, ведення статистики помилок; визначення проблеми, яка заважає виконати завдання і пошук шляхів її подолання.

➤ **Когнітивні стратегії:**

- пошук: відбір матеріалу відповідно до мети навчання, пошук потрібної інформації, визначення головної думки;
- ідентифікація: впізнавання звукової і графічної форм, формул і зразків;
- аналіз і трансформація: дедуктивне обґрунтування та усвідомлення матеріалу, правил, явищ, аргументація та використання матеріалу, інтерпретація значень, комбінування та семантизація слів, створення схем для систематизації чи ілюстрації.

➤ **Стратегії запам'ятовування:**

- класифікація і групування: за тематикою, за алфавітом, за словотворчим елементами;
- візуалізація: створення семантичних карт, схем, ілюстрацій;
- механічне запам'ятовування: відтворення слів про себе, багаторазове переписування.

➤ **Компенсаторні стратегії:**

- здогадка: контекстуальна; лінгвістична;
- використання опор: виділення ключових слів у тексті; опора на тему, ситуацію, заголовок; використання графічних опор;
- пристосування: використання простих речень; спрощене формулювання; перефразування.

Рецептивні лексичні навички ґрунтуються на дискурсивно-аналітичних діях, які приводять до з'ясування значення ЛО [5, с. 285]. Студенти можуть

визначити значення незнайомої ЛО за її словотворчим компонентом, подібністю звучання зі словами української мови. Оволодіння репродуктивними лексичними навичками передбачає аналіз ЛО з погляду їхньої сполучуваності, імпліцитної соціокультурної інформації, полісемії, контекстному вживанню. Важливо навчати студентів приділяти увагу оволодінню синонімами слів, які вже існують в словниковому запасі студентів чи які студент безпосередньо вивчає [11, с. 13].

Рецептивні граматичні навички ґрунтуються на розпізнаванні граматичних форм і співвіднесенні їх з певним значенням. Студенти аналізують та усвідомлюють граматичні явища, підбирають приклади (речення) до них, здійснюють трансформацію речення та співвідносять із раніше засвоєними граматичними явищами у текстах. Репродуктивні граматичні навички передбачають вибір форми згідно з комунікативним наміром, ситуацією мовлення [10, с. 240]. Виконання дії за зразком, окремих мовленнєвих операцій, що входять до складу їхнього виконання, виконання вправ на вибір, цілеспрямоване мовленнєве тренування граматичних структур в однотипних мовленнєвих ситуаціях забезпечує створення гнучкості граматичної навички для застосування її у різноманітних умовах [15, с. 29–30].

Для запам'ятовування лексичного матеріалу можна використовувати такі стратегії: групування матеріалу за якоюсь ознакою (за тематикою, алфавітом, за словотворчими елементами, за парадигматичною та синтагматичною віссю, використання графічних організаторів для систематизації лексики. Створення образів, уявних малюнків, таблиць, інтелект-карт, асоціацій з рідною мовою також сприяють ефективному оволодінню лексичним матеріалом. Крім того, студентів потрібно навчити створювати графічні опори (правила-узагальнення), які б допомогли їм узагальнювати, систематизувати та візуалізувати граматичні знання [5, с. 309].

У процесі самостійної роботи потрібно розвивати мовний здогад. На думку Н. В. Ніколаєнко, Г. В. Рогової, мовний здогад – це не тільки джерело поповнення словникового запасу, а й засіб поглиблення розуміння мови як суспільного явища.

На підставі виконаного аналізу можемо дійти таких висновків. Самостійна робота – це форма навчальної діяльності, яка оптимізує процес вивчення іноземної мови. У процесі організації самостійної роботи рефлексивний підхід забезпечує усвідомлення якості та результативності навчальної діяльності. У процесі самостійної роботи для оволодіння майбутніми економістами лексико-граматичною компетентністю пропонуємо використання таких загально-навчальних і спеціальних стратегій: навчально-

інформаційні, метакогнітивні, когнітивні, компенсаторні стратегії та стратегія запам'ятовування.

Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів організації і змісту формування лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у процесі самостійної роботи. Етапи формування лексико-граматичної компетентності стануть предметом подальших наукових досліджень.

1. *Артюшина Л. А.* Дидактические средства включения рефлексивных умений школьников в содержание образования: автор. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Л. А. Артюшина. – Н. Новгород, 2008. – 24 с.
2. *Архангельский С. И.* Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – Москва : Высшая школа, 1980. – 368 с.
3. *Дегтярь А.* Рефлексія як психолого-педагогічний феномен / А. Дегтярь // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць // за загальною редакцією В. І. Сипчепка. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2004. – Вип. XXII. – С. 93–96.
4. *Десятов Д.* Організація рефлексивної діяльності учнів на уроках історії в старших класах / Д. Десятов // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2014. – Вип. 49. – С. 55–63.
5. *Задорожна І. П.* Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки: монографія / І. П. Задорожна. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2011. – 414 с.
6. *Коряковцева Н. Ф.* Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: пособие для учителей / Н. Коряковцева. – Москва : АРКТИ, 2002. – 176 с.
7. *Куликова О. В.* Самостоятельная работа студента как инструмент инжиниринга качества образовательного процесса / О. В. Куликова // интернет-журнал “Науковедение”. – Том 7. – № 5; 2015. <http://naukovedenie.ru/PDF/30PVN515/pdf>.
8. *Лебединская О. В., Цыганова Л. В.* Стратегии самостоятельной работы студентов как компонент содержания самостоятельной деятельности по иностранному языку // Филологический науки. Вопросы теории и практики Тамбов: Грамота, 2016. – № 4 (58). – Ч. 3. – С. 193–196 www.gramota.net/materials/2/2016/4-3/56.html.
9. *Ляховицкий М. В.* О Некоторых базисных категориях методики обучения иностранным языкам / М. В. Ляховицкий // Иностран.яз. в шк. – 1973. – № 1. – С. 27–33.

10. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; За заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – Київ : Ленвіт, 2013. – 590 с.
11. Николаенко Н. В. Инициативное расширение словаря студентами младших курсов языковых факультетов (на материале английского языка) : дис. на соискание науч. степени кандидата пед. наук: 13.00.02 / Н. В. Николаенко. – Москва, 1999. – 213 с.
12. Смоліна С. В. Етапи розвитку рефлексивних умінь у майбутніх учителів англійської мови [Електронний ресурс] / С. В. Смоліна. – Електрон. текст. Дані. – Режим доступу: 21.12.2016: http://visnyk.chnpu.ua/?wpfb_dl=1464. – Заголовок з екрана. – Мова укр.
13. Тур Р. Й. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості / Р. Й. Тур // Управління школою. – Харків, 2004. – № 13. – С. 22–24.
14. Харламова Н. С. Динамика роли самостоятельной работы студентов в профессионально ориентированном обучении иностранным языкам // Институциональный дискурс в лингвокогнитивных исследованиях языка специальности. – Москва : ФГБОУ ВПО МГЛУ, 2015. – С. 89–99.
15. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / С. Ф. Шатилов. – Ленинград : Просвещение, 1976. – 223 с.
16. Щедровицкий П. Г. Очерки по философии образования (статьи и лекции) / П. Г. Щедровицкий. – Москва. Педагогический центр “Эксперимент” 1993. – С. 52–53.

*Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016
доопрацьована 15.03.2017
прийнята до друку 11.04.2017*

**PROCESS OF ORGANIZING INDIVIDUAL WORK OF PERSPECTIVE
ECONOMISTS WHILE LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE****Andriy Kotlovskyi***Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenka Str., 41, Lviv, Ukraine, UA – 79000*

In the article, the essence of individual work is defined. The author considers it an efficient tool of learning which expands time limits of cognitive process. The importance of reflexive approach in the arrangement of individual work of perspective economists while learning the English language is presented which consists in the provision of quality and progress performance of learning. Reflection provides self-perception and self-assessment, which are followed by the individual remedial activity a learner. This approach results in building reflexive skills of perspective economists.

The actualization of the mechanism of self-development and self-regulation encourages students to apply strategies and reflexive skills with the aim of achieving learning objectives in their individual work. Learning and informative, metacognitive, cognitive, compensatory strategies provide effective building of lexical and grammar competence of perspective economists. Learners are accommodated with appropriate techniques to acquire perceptive and productive skills of lexical and grammar competence during their individual work. Grammar competence is achieved by developing flexible grammar skills that can be used by learners in any necessary situations. Memorizing and retention of lexical units are based on the actualization of mental and cognitive processes in learners' minds. The great emphasis in individual work is laid upon the necessity to develop linguistic feel that expands learners' knowledge of the language and provides the insight into the language as social phenomena.

Key words: individual work, reflexive approach, lexical and grammar competence, learning strategies.